

2. Клочек Г. Д. Енергія художнього слова [Текст] : збірник статей / Григорій Дмитрович Клочек – Кіровоград: Кіровоградський держ. пед. ун-т ім. В. Винниченка, 2007. – 448 с.

3. Лайош Еґрі. Мистецтво драматургії. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://teatre.com.ua/upload/all/lib/iskustvo_dramaturgii.pdf

4. Теорія літератури: Підручник / За наук. ред.. Олександра Галича. – 3-тє вид., стереотип. – К.: Либідь, 2006. – 488 с.

5. Федотова М. В. Театральность и драматургичность как основа поэтики «Человеческой комедии» О. де Бальзака / автореферат дисертации / Федотова Мария Владимировна. – Самара, 2013.

Цєпа О.В.

*кандидат філологічних наук, доцент,
Кіровоградський державний педагогічний університет
імені Володимира Винниченка*

ЛІРИЧНІ ТВОРИ В АСПЕКТІ ПРОБЛЕМИ АВТОРА

Хоча перші спроби визначити місце й роль митця у творчому процесі були зроблені ще в античні часи (Платон, Арістотель), усе ж наразі у філологічній науці загалом та в літературознавстві зокрема проблема автора не отримала належного теоретичного та методологічного обґрунтування. Актуальною є потреба систематизувати й узагальнити розрізнені, неузгоджені погляди науковців щодо змістово-формальних характеристик та методології дослідження поняття «автор». У межах цієї публікації ставимо за мету сформуванню цілісного уявлення про літературознавчу категорію «образ автора» та запропонувати конкретні напрямки її інтерпретації в ліричних творах.

Останніми роками дослідники все більше “здійюють” автора в процес пізнання як змістової, так і поетикальної творчих сфер. Прикладом так званої “реанімації” автора на матеріалі творчості одного чи ряду митців у межах певного або різних історико-літературних напрямів, стилів є напрацювання сучасного українського (Н. Непийвода [10], Я. Масалха [9] та ін.) і закордонного літературознавства (Т. Власенко [3], Н. Драгомирецька [5] та ін.). Грунтовне осмислення різних аспектів проблеми автора має місце в наукових працях М. Зубрицької [6], І. Карпова [7].

Для літературознавчої думки ХХ століття актуальними стали пошуки, як висловила Марія Зубрицька, “універсальної теорії, здатної поєднати три головні чинники літературного процесу: автора, текст і читача” [6, с. 35]. Усе розмаїття відповідних тверджень можна умовно звести до двох кардинально протилежних поглядів, кожен з яких пропонує свій шлях розв’язання проблеми автора.

Із одного боку, маємо усталену в розвідках з історії літератури, біографічних монографіях, пріоритетних в літературознавстві працях М. Бахтіна, В. Виноградова, Б. Кормана позицію, що відстоює так званий “авторитет” митця в суспільстві та його панівну роль у власному творінні. Загалом подібні дослідження презентують категорію “автор” як цілком сформовану одиницю літературознавчої науки, а проблему, пов’язану з методологією її виявлення – ключовою в літературно-критичній сфері.

Існує і кардинально протилежна позиція, представники якої заперечують культ автора в суспільстві, позбавляють його панівної ролі в художньому світі. Особливих повноважень надають або тексту, акцентуючи на його самодостатності (в обґрунтуванні сюрреалістів, представників “Нової критики”, структуралізму, постструктуралізму – Р. Барта, М. Фуко) або суб’єкту сприйняття, визначаючи його як співавтора (у психолінгвістичній методології О. Потебні, рецептивній естетиці В. Ізера, Г. Яусса, Дж. Куллера, С. Фіша).

Сучасне літературознавство, хоча й презентує обидва вищевказані різновекторні погляди на проблему автора, усе ж більше виявляє методологічну тенденцію, котра “враховує” “автора” під час дослідження змістових і формальних компонентів твору.

Попри неоднозначність у термінологічному номінуванні («суб’єкт переживання» [11, с. 76] за Т. Сільман, «образ стилю автора» за Н. Валгіною [1, с. 112] тощо), дослідники, щоправда, майже беззаперечно визнавали провідну роль і значення категорії “образ автора” у створеному світі.

Неодноразово «образ автора» обґрунтовували з позиції його формального втілення. Наприклад, Б. Корман переконував, що автор у творі завжди представлений певними “суб’єктними” й “позасуб’єктними” [8, с. 200] формами, саме тому сформулювати уявлення про створений “образ автора” можна, охарактеризувавши

специфіку вказаних форм, зокрема особливості їх функціонування і поєднання.

Категорія “образ автора” цікавила дослідників і з позиції відповідності/невідповідності емпіричному творцю. Дійшли висновку, що в основі створеного образу автора лежать своєрідно трансформовані в межах художнього світу враження, світоглядно-ідейні переконання, творчі вподобання емпіричного художника слова.

У процесі обґрунтування категорії «образ автора», з одного боку, висловлювалась невпевненість щодо ймовірності її виявлення (М. Храпченко [12]). А з іншого – робилися спроби з'ясувати специфіку її функціонування і дослідження. Наприклад, І. Франко (Див.: [4, с. 62]) уважав, що образ автора формується художньою уявою реципієнта. А В. Виноградов пропонував одночасне вивчення проблеми автора літературознавством, естетикою, стилістикою [2].

Ураховуючи досягнення науковців стосовно змістово-формальних характеристик та методології дослідження категорії “образ автора”, запропонуємо конкретні напрямки дослідження, за допомогою яких можна не лише виявити так звану “авторську присутність” у ліричному творі, але й сформулювати уявлення про різноманітні грані текстуального авторського образу.

Предметом уваги дослідника мають стати насамперед художньо виражені емоції, психічні стани, рефлексії тощо. Залучення психологічного інструментарію дасть змогу осмислити емоційний фон твору, а відтак розкодувати авторські відчуття, уявлення, зробити висновок про певні якості його характеру тощо.

Дослідження вираженого типу емоційного світовідчуття у творі (пафосу) привідкриватиме ідейний підтекст авторського ставлення до зображуваного. У підсумку зумовлена предметом художнього осмислення манера висловлювання віддзеркалить авторські світоглядно-ідейні переконання і вподобання. Ідейне навантаження твору найефективніше досліджувати, залучаючи культурно-історичний метод. Усе це дасть інформацію про коло інтересів, громадянську позицію авторської особистості.

Дослідник отримує інформацію про творчі здібності та художнє чуття автора, обґрунтовуючи лейтмотив поезії, її ключові образи, своєрідність ліричного сюжету (вихідний момент, розвиток почуття, кульмінацію, висновок), систему мовних засобів, особливості віршування тощо.

Виражені емоції, психічні стани, параметри проблематики, специфіка презентованого життєвого матеріалу часто провокують дослідника на міркування про вік автора, його соціальне становище, національність тощо. У результаті такого пошукового процесу авторський образ в уяві реципієнта набуватиме ознак пластичності.

Залучивши біографічний метод, матимемо змогу говорити про автобіографічність образу автора. У цьому контексті суттєво з'ясувати відповідність/невідповідність окремих якостей, уподобань художньо вираженого автора і біографічної постаті, висловлювати припущення про ймовірність і характер маскування митця.

Ефективність процесу виявлення образу автора залежатиме й від умінь дослідника впорядкувати та усвідомити власні, зумовлені поетичним текстом відчуття, асоціації, переконання, сумніви, запитання тощо.

Таким чином, ми акцентували на пріоритетності авторського підходу в тлумаченні змістово-формальних характеристик тексту. На основі узагальнення та систематизації поглядів науковців стосовно літературознавчої категорії «образ автора» запропонували конкретні напрямки дослідження авторського образу в ліричних творах. Наші міркування можна застосувати до творчості конкретного лірика, певної поетичної школи. Водночас досягнені результати можуть бути підґрунтям для відповідних системних досліджень чи окремих літературно-критичних розвідок про образ автора в епосі, драмі.

Список використаних джерел:

1. Валгина Н. С. Теория текста / Н. С. Валгина. – М.: Логос, 2003. – 280 с.
2. Виноградов В. В. О теории художественной речи: [Учеб. пособие для филол. специальн. ун-тов и пед. ин-тов] / В. В. Виноградов; послеслов. Д. Лихачева. – М.: Высшая школа, 1971. – 240 с.
3. Власенко Т. Л. Литература как форма авторского сознания [Текст]: пособие для студ. филол. фак. / Т. Л. Власенко. – М.: Логос, 1995. – 199 с.
4. Давидова-Біла Г. В. Образ автора в ліриці І. Я. Франка: дис. ... кандидата філол. наук: 10.01.01 / Давидова-Біла Ганна Вікторівна. – Донецьк, 1999. – 198 с.
5. Драгомирецкая Н. В. Автор и герой в русской литературе XIX-XX вв. / Н. В. Драгомирецкая. – М.: Наука, 1991. – 379, [3] с.
6. Зубрицька М. Ното Legens: читання як соціокультурний феномен / Марія Зубрицька. – Львів: Літопис, 2004. – 352 с.
7. Карпов И. П. Автор как субъект высказывания: (Тв. Н. С. Лескова) / И. П. Карпов. – Йошкар-Ола: Марийский гос. пед. ин-т, 2001. – 29 с.

8. Корман Б. О. Итоги и перспективы изучения проблемы автора / Б. О. Корман // Страницы русской литературы: [сб.ст. / отв. ред Н. В. Осьмаков]. – М.: Наука, 1971. – С.199–207.

9. Масалха Я. В. Опозиція “автор-герой” як жанротворчий чинник: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філ. наук: спец. 10.01.06 “Теорія літератури” / Я. В. Масалха. – Донецьк, 2003. – 19 с.

10. Непийвода Н. Автор наукового твору: спроба психологічного портрета / Н. Непийвода // Мовознавство. – 2001. – № 3. – С. 11–23.

11. Сильман Т. Заметки о лирике / Тамара Сильман; послесл. Д. С. Лихачева. – Ленинград: Сов. пис., 1977. – 223 с.

12. Храпченко М. Б. Творча індивідуальність письменника і розвиток літератури / М. Б. Храпченко. – К.: Дніпро, 1976. – 376 с.